

Albina Nećak-Lük

PRAVO NA RAZVITAK KULTURNIH I DRUGIH ETNIČKIH KARAKTERISTIKA NACIONALNIH, ETNIČKIH I JEZIČKIH MANJINA

I.

Nacionalne, etničke i jezičke manjine po svojim se kulturnim, jezičkim i etničkim karakteristikama razlikuju od ostalog dela stanovništva države u kojoj žive. Pošto nacionalne manjine baš te karakteristike povezuju sa narodom u nekoj drugoj, obično susednoj državi, dosta rano se ukazala potreba za merama koje će tim zajednicama dati izvesna prava kao garanciju za njihov opstanak i očuvanje njihovih karakteristika. Kao što je poznato, ta potreba u prvi mah nije iznikla iz razumevanja i brige za položaj nacionalnih manjina i nastojanja da se uspostave skladni odnosi između manjine i većine, već je bila prouzrokovana interesima pojedinih država, koje su u nacionalnim manjinama našle vanredno efikasno oružje za ostvarivanje svojih teritorijalnih zahteva ili proširenje svoga uticaja. Baš te aspiracije pojedinih zemalja u vezi sa nacionalnim manjinama privukle su pažnju međunarodne javnosti i bile povod ideji o zaštiti manjina. Znači da pažnju svetske javnosti nisu u prvom redu privukli negativni uslovi života, u kojima su se nalazile pojedine manjinske zajednice, već saznanje da od uređenja položaja manjine i zaštite njihovih prava u velikoj meri zavisi mir i bezbednost u pojedinim regionima sveta. Sam taj fakat uslovljavao je i mnoge prepreke na putu ka svestranom i ravnopravnom razvoju manjina u okvirima većinskih zajednica. I međunarodni instrumenti, kao i mnogi interni pravni dokumenti, usmereni su većim delom ka garantovanju najneposrednijih i najnužnijih prava o nediskriminaciji, u okviru garantovanja opšteljudskih prava i pripadnicima manjina.

Međutim, razvojem demokratske svesti i naprednih pokreta, pogledi na prava pripadnika manjina i manjina kao kolektiviteta proširili su se i produbili. Tako je na nivou međunarodne zajednice prihvaćen stav, da princip nediskriminacije u stvari znači garantovanje ravnopravnih uslova kod ostvarivanja proklamiranih ljudskih prava i sloboda. Na primeru nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina takvo napredno saznanje manifestiralo se i u saglasnosti na nivou OUN da se pripremi međunarodni instrument, koji će konkretizirati principe i mere o zaštiti i unapređenju prava manjina u okviru međunarodne zajednice. Takav korak ujedno znači i spoznaju da nacionalne, etničke i jezičke manjinske zajednice ne startuju sa istih polazišta kao većinske zajednice; da su »po pravilu na startu neravnopravne, što znači da mora postojati izvesna nejednakost koja se na primeru manjina manifestira u obliku postojanja specijalnih »manjinskih« prava,¹ pa im stoga treba za njihov normalan razvitak garantovati nešto više od opštih ljudskih prava i sloboda, koje su zajedničke za sve, bez obzira na rasu, etničko ili nacionalno poreklo, jezik, veru, pol itd.

Predlog Deklaracije koji danas razmatramo u stvari je izraz potrebe da se nejednakost manjina »na startu« prizna, te da se u okvirima opštih ljudskih prava i sloboda proklamuju i ona — uslovno bismo ih mogli nazvati »posebna« prava

¹ N. Čalovski, A. Peleš, Working Paper No. 26, The Ohrid Seminar on Minorities, UN Seminar on the Promotion and Protection of Human Rights of National Ethnic and Other Minorities, Ohrid, Yugoslavia 25. june—8. july 1974. Macedonian Review Editions, Skopje 1977, str. 281.

— koja bi manjinama garantovala otklanjanje te polazne nejednakosti i omogućila im stvarno ravnopravne uslove razvoja, uz očuvanje i razvoj njihovih »posebnih« karakteristika.

Otkuda zapravo potiče potreba za garantovanjem »posebnih« uslova i mogućnosti za razvoj nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina?

Nacionalna ili etnička manjina jeste grupa, društvena zajednica. Bez obzira na broj njezinih pripadnika, njezine posebne oznake putem kojih se identifikuje kao društvena zajednica jesu nacionalne, odnosno etničke osobenosti, jezik i kultura. Uz to manjine su u većini primera doslovno okružene jezikom i kulturom šire društvene zajednice. Celokupan društveni, privredni i politički život nosi pečat druge nacije, izražava se kroz njezin jezik i prožet je njezinim kulturnim vrednostima. U takvim uslovima načelna garancija prema kojoj svaki građanin može nesmetano i slobodno upotrebljavati svoj jezik i izražavati svoju kulturu i nacionalnu odnosno etničku pripadnost, nije dovoljna.

Za pripadnike većinske nacije takve mogućnosti deo su svakodnevnog života, oni ih i ostvaruju bez svesnog razmišljanja. Za pripadnike manjinskih zajednica, međutim, taj princip ima tek apstraktnu vrednost i sam po sebi ne garantuje, da će manjina kao grupa opstati, a još manje da će se razvijati. Pripadnik manjine će obično naići na brojne prepreke kada bude želeo da ostvari tu mogućnost. Na maternjem jeziku moći će da komunicira jedino ako ga službenik, na koga će se obratiti kod ostvarivanja svojih građanskih prava i dužnosti, razume, ili ako bude prisutan prevodilac. Isto tako manjina neće moći da razvija svoju kulturu ako ne bude imala na raspolaganju adekvatna materijalna sredstva i podršku šire društvene zajednice kod razvijanja kulturnih delatnosti. Na slične teškoće će nailaziti kod ostvarivanja prava na školovanje na materinjem jeziku. Znači postoji rizik, da jezik i kultura manjine ostanu zatvoreni i ograđeni u krugu privatnog i familijarnog života pripadnika manjina. Pojedini pripadnici manjina će se zbog brojnih prepreka vremenom odreći zahteva za slobodnu upotrebu svog jezika i za izražavanje svoje kulture u javnom i društvenom životu, i prihvatiti jezik šire društvene zajednice. A to je put koji, na izgled bez pritiska, vodi ka asimilaciji manjina, koju većinski etnikum odnosno vlasti države u kojoj manjina živi, obično žele da prikažu kao »prirodnu« asimilaciju. Tezu o »prirodnoj« asimilaciji pripadnika manjina obično podupiru objašnjenjima i argumentima koji mogu, ako se pomnije ne analiziraju, da nađu na razumevanje i onih koji su u biti pozitivno orijentisani do problematike nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina i uviđaju potrebu da im se garantuju prava putem kojih će moći da očuvaju i razvijaju svoje nacionalne, etničke, jezičke i kulturne osobenosti. Zato nije na odmet na ovom mestu ponoviti Kardeljevu konciznu definiciju pojma »prirodne asimilacije« koja nagrizava identitet manjinske zajednice isto toliko kao i nasilna asimilacija, ako ne i više: »A svi znamo da se nasilnost asimilacije ne sastoji samo u direktnim zabranama jezika i nacionalne kulture i sličnim političkim pritiscima, već i u takvom ekonomskom, socijalnom i političkom položaju manjine, koji pojedinom pripadniku te manjine, logikom ličnih interesa, nameće odricanje od svoje nacionalne pripadnosti, ako hoće da stekne stvarnu ravnopravnost sa građanima vladajuće narodnosti.«²

Iz gore rečenog proizilazi da apstraktnu, principijelnu garanciju o upotrebi maternjeg jezika i izražavanju vlastite kulture treba podupreti dodatnim merama, koje omogućavaju njezino ispunjenje i ostvarivanje u životu. U idealnim uslovima to bi značilo da treba pripadnicima manjina — i manjini kao grupi — garantovati takve uslove, koji će omogućiti da i njezin jezik bude sredstvo komunikacije na

² Intervju Edvarda Kardelja austrijskom časopisu »Profil«: Problem manjina u jugoslovensko-austrijskim odnosima, Međunarodna politika 1977, str. 136.

svim nivoima društvenog života na području gde manjina živi i da njezina kultura ima pune mogućnosti da se svestrano razvija. U tim okvirima neizostavan izvor za bogaćenje i razvoj jezika i kulturni procvat jeste suradnja sa matičnom nacijom. Naravno takvi se uslovi mogu steći tek uz svesnu brigu i efikasnu pomoć celokupne zajednice, uz dovoljna materijalna sredstva koja omogućuju zapošljavanje kadrova sa znanjem jezika manjine u institucionaliziranim delatnostima, školovanje na maternjem jeziku, uz materijalna sredstva za kulturnu delatnost i priredbe, štampu i druge komunikacijske medije na jeziku manjina.

U stvarnosti nailazimo na velike razlike u pogledu uređenja položaja nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina te nastojanje da se unapredi njihov razvoj u pojedinim zemljama. I ta različitost ukazuje na potrebu za prihvatanje zajedničkih standarda na nivou međunarodne zajednice, iako društvenoekonomski i politički uslovi u pojedinim zemljama još uvijek uvjetuju i specifična rešenja.

II.

Pošto se u ovom prilogu ograničavamo na aspekte kulturnog i etničkog razvitka nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina smatramo za potrebno, da ukažemo na to šta je obuhvaćeno pod pojmom nacionalna kultura i kako pojam kulturnih prava shvaća međunarodna svetska zajednica.

»Nacionalnu kulturu, koja proizilazi iz specifičnosti u kulturnom razvoju pojedinih nacija, pa time i nacionalnih manjina kao delova pojedinih nacija, a isto tako i iz specifičnosti u kulturnom razvoju pojedinih etničkih i jezičkih manjina, sačinjavaju istorijske tradicije, moral i običaji, nauka, umjetnost i ostala područja duhovnog stvaralaštva jednog naroda (nacionalne, etničke ili jezičke manjine — A. L.). Jezik je osnovno sredstvo općenja i bitan element nacionalne kulture.«³

U okvirima međunarodno-pravne zaštite ljudskih prava obuhvaćena je i zaštita kulturnih prava koja se tumače kao deo opštih ljudskih prava i kao proizvod opšteg ljudskog i društvenog razvitka. Od suženog koncepta prava na nastavu (instruction), a kroz razvoj nauke, tehnike i društva uopšte, kao sastavni deo proširenja društvenih potreba, razvilo se pravo na obrazovanje (right to education, droit à l'education), shvaćeno u najširem smislu reči, koje obuhvata sve starije kategorije stanovništva. Tokom razvoja tako shvaćeno pravo na nastavu, odnosno pravo na obrazovanje u proširenom i sintetizovanom obliku, preraslo je u pojam prava na kulturu.⁴

Na međunarodnom planu UNESCO svakako stoji kao početak i inicijator usvajanja dokumenata o kulturnim pravima kao opšte ljudskim pravima. Do 1974. godine UNESCO je usvojilo 14 konvencija i 12 preporuka, koje se u većoj ili manjoj meri odnose i na probleme kulture ili nauke. U tim dokumentima polazi se od stanovišta da je u suvremenom svetu — koga karakteriše različitost društveno-političkih sistema i uređenja — kultura neodvojivo vezana za pojedine aspekte života u pojedinim sistemima. U tim se dokumentima ne spominje neposredno i eksplicitno pravo manjina na vlastiti kulturni razvitak, iako se o tom aspektu dosta govorilo na različitim UNESCO-vim konferencijama. Ipak, ispunjavanje pojedinih njihovih odredbi u duhu dobre volje država-potpisnica tih dokumenata moglo bi se korisno odraziti i na razvitak manjinskih zajednica. Da spomenemo samo Deklaraciju o principima međunarodne kulturne saradnje, koja u 1. članu u biti obuhvata kulturu svih naroda (peoples) i daje joj dostojanstvo i vrednost, koje treba poštovati i očuvati, uz odredbu da »svaki narod ima pravo i dužnost da raz-

³ Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb 1967.

⁴ Vera Klopčič: Kulturne pravice kot človekove pravice. Vestnik koroških partizanov, št. 2, 1977, str. 48—51.

vija svoju kulturu» (tačka 2. član I). I dalje: »U svojoj bogatoj razuđenosti i raznolikosti i u uzajamnom uticaju koji vrše jedne na druge, sve su kulture deo zajedničke baštine, koja pripada čitavom čovečanstvu«. ⁵

Upotrebljena terminologija »peoples« u tom članu govori, da su tvorci Deklaracije za nosioce kultura smatrali nacionalne odnosno etničke zajednice, među koje ubrajamo i manjine, a ne samo i pre svega nacije (nations) takozvane državotvorne odnosno dominantne nacionalne i etničke zajednice u pojedinim državama. Takvo rasčlanjavanje terminologije ukazuje na to da se odredba iz prvog člana odnosi na sve nacionalne odnosno etničke zajednice, pa i na one koje imaju status manjina.

U okviru zakonodavstva na nivou OUN svakako se treba osvrnuti na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima ⁶ i na Međunarodnu konvenciju o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. ⁷

Prva u članu 27, tačka 1, garantuje pravo svakog pojedinca da slobodno participira u kulturnom životu zajednice, da uživa u umetnosti, da ima udela u naučnom napretku i dobrobitima koje iz njega proizilaze. U tački 2 istog člana zaštićeni su interesi pojedinaca, moralni i materijalni, koji su rezultat njegovog rada na polju umetnosti.

U članu 1, tačka 1 Međunarodne konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima pravo naroda (peoples) na slobodno odlučivanje o njihovom političkom statusu i slobodnom usmeravanju svog ekonomskog, društvenog i kulturnog razvitka proizilazi iz prava svih naroda na samoopredeljenje. U tom smislu u tački 1 člana 15, traži se od država-potpisnica Konvencije da svakome priznaju pravo:

- a) na učešće u kulturnom životu;
- b) na uživanje dobara koje donosi naučni napredak i aplikacija naučnih dostignuća;
- c) na uživanje zaštite moralnih i materijalnih interesa koji su rezultat autorstva na području bilo kakvog naučnog, književnog ili umetničkog dela.

U svrhu potpune realizacije tog prava državama-potpisnicama se nalaže da poduzmu potrebne mere za očuvanje, razvoj i širenje nauke i kulture (tačka 2, član 15).

Ako prihvatimo gore predloženu terminološko rasčlanjavanje pojma »people« (oznaka za narod u opštem etničkom smislu) i »nation« (oznaka za društveno-politički institucionalizovanu nacionalnu zajednicu) odredbe Konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima možemo aplicirati i na manjinske etnikume. Prema interpretaciji stručnjaka o pravu na samoopredeljenje i o subjektu tog prava, a posebno o nacionalnim manjinama kao nosiocima prava na samoopredeljenje, subjekt prava na samoopredeljenje jeste »narod u najširem smislu — uzimajući u obzir sve specifičnosti javnih oblika naroda koji su tek u procesu formiranja u vanevropskim regionima, gde se kao subjekt prava na samoopredeljenje skoro striktno uvijek afirmisalo stanovništvo bivšeg kolonijalnog teritorija, znači u doslovnom smislu narod. Sigurno je da pravo na samoopredeljenje ne pripada samo onim narodima, koji su se već formirali i imaju svoju državu, što bi odgovaralo terminu »nations«. ⁸

⁵ Declaration of the Principles of International Cultural Cooperation, proclaimed by the General Conference of UNESCO at its 14-th session, on 4 November 1966.

⁶ Universal Declaration of Human Rights, adopted and proclaimed by General Assembly resolution: 217 A (III) of 10 December 1948.

⁷ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly Resolution 2200 A (XXI) of 16 December 1966.

⁸ Dr. Ernest Petrič: Mednarodno-pravno varstvo narodnih manjšin, Založba Obzorja, Maribor 1977, str. 145.

Medutim, pravo na samoopredeljenje nacionalnih manjina stručnjaci interpretiraju u suženom obliku, »kao pravo na nacionalni opstanak, kao pravo da kao posebna nacionalna grupa očuvaju i razvijaju svoju samobitnost, svoje nacionalne specifičnosti, i kao pravo na domovinu«.⁹ Nacionalne specifičnosti su upravo one specifičnosti o kojima je reč u našem prilogu, znači: vlastita kultura, jezik i etničke karakteristike grupe uopšte. A za njihovo očuvanje i razvijanje potrebna je adekvatna materijalna osnova, kako bi se ostvarilo pravo na razvijanje kulturnih delatnosti, pravo na školovanje na maternjem jeziku, pravo na upravljanje komunikacijskim medijumima na maternjem jeziku, itd.

U smislu gornjih razmatranja odredbe Međunarodne konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima odnose se i na nacionalne manjine, a svakako važe za etničke i jezičke manjine, iako se one eksplicitno u tom međunarodnom dokumentu ne pominju, već su obuhvaćene u pojmu »people«, suština kojeg jeste »jezička, kulturna zajednica istoga porekla (ethnos)«,¹⁰ kojoj kao takvoj pripadaju ekonomska, socijalna i kulturna prava.

Smatra se da je član 27 Međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima najsnažnija zaštitna odredba koja se neposredno odnosi na manjine. Putem te odredbe države-potpisnice konvencije ne bi smele pripadnicima etničkih, verskih i jezičkih manjina »odreći pravo da u zajednici sa ostalim članovima grupe uživaju vlastitu kulturu, izražavaju i praktiraju svoju religiju ili upotrebljavaju svoj jezik.«¹¹

Bez zaustavljanja kod nekih drugih instrumenata UN, može se zaključiti da se pravo na kulturni razvitak shvaća:

- 1) pre svega kao pravo pojedinca. U članu 27. Konvencije o građanskim i političkim pravima prava uživanja pojedinca vezuje se na zajednicu sa ostalim članovima grupe;
- 2) kao pravo na učešće u kulturnom životu i na uživanje kulturnih dobara i; većinom tu nedostaje navođenje mera, koje treba poduzeti da bi se to pravo moglo i ostvariti.

III.

U Deklaraciji OUN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim, etničkim, verskim i jezičkim manjinama — iako se u naslovu govori o pojedincima, pripadnicima manjina — pojedini članovi odnose se na manjine kao celinu.

Predlog Deklaracije OUN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim, etničkim, verskim i jezičkim manjinama u 2. tački člana 3 postavlja, kao neizbežno i bitno za realizaciju uslova jednakosti i razvoja manjina, stvaranje povoljnih uslova i poduzimanje mera koje će im omogućiti slobodno izražavanje svojih karakteristika, razvijanje vlastitog obrazovanja, kulture, jezika, tradicije i običaja i da na ravnopravnoj osnovi učestvuju u kulturnom, socijalnom, ekonomskom i političkom životu zemlje u kojoj žive.

Radna grupa Komisije OUN za prava čoveka primila je i komentare vlada država na jugoslovenski predlog Deklaracije. Nakon pregleda 26 odgovora vlada, koji su mi bili na raspolaganju, raspoređujem ih s obzirom na sadržaj stavova o kulturnim pravima i o pravu na očuvanje etničkih karakteristika u tri grupe:

- 1) na one koji na taj deo teksta nemaju primedbi;

⁹ Ibid., str. 148.

¹⁰ Prof. Theodor Veiter: Commentary on the Concept of »National Minorities«, Revue des droits de l'homme/Human Rights Journal, Extrait, Vol. VII-2-4, 1974, str. 281.

¹¹ Internatoinal Covenant on Civil and Political Rights, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200 A (XXI) of 16 December 1966.

- 2) na one koji se ne slažu ili se ne opredeljuju za jugoslovenski predlog Deklaracije;
- 3) na one koji se slažu sa tekstom o tim pitanjima uz izvesne dopune, napomene ili predloge.

Ad/1 Jugoslovenski predlog Deklaracije bez komentara prihvaćaju Kipar, Katar, San Marino, Sejšeli, Mađarska i Tunizija.

Ad/2 Jugoslovenski predlog Deklaracije odbacuju u celini ili do njega ne zauzimaju stavove sledeće države: Austrija, Italija, Maroko, Obala Slonovače, Pakistan, Indija, Čile i Finska.

Među ovima Austrija i Italija zauzimaju se za nov predlog Deklaracije. Isto tako nov, adekvatniji predlog traži Maroko. Čile smatra da bi jugoslovenski predlog mogao poslužiti kao odličan radni papir; uz dopune i amandmane mogao bi biti odgovarajuća podloga za diskusiju.

Pakistan u svom odgovoru ne spominje svoj stav prema predlogu Deklaracije; međutim, opširno se osvrće na prava koja su manjinama garantovana u njegovim unutrašnjim pravnim instrumentima. U vezi sa kulturnim pravima i zaštitom etničkog karaktera manjina u njegovom su izveštaju nabrojane sledeće mere: Juna 1976, vlada Pakistana proglasila je Deklaraciju o manjinama, koja obuhvata osam tačaka njihovih prava. U tački 3 garantuje se da će manjine »biti integrisane i prihvaćene u opštim tokovima nacionalnog života, uz očuvanje njihovih verskih i kulturnih identiteta«. Tačka 7 određuje: kako većina problema i tegoba manjina proizilazi iz istih uzroka kao i u većinskoj zajednici, osnovna će se borba voditi protiv siromaštva, za eliminaciju bede zbog ekonomske i socijalne neadekvatnosti i za podizanje standarda života celokupnog pakistanskog naroda. Među zapaženijim merama, preduzetim u svrhu unapređenja životnih uslova manjina i za razvoj njihove kulture, navodi se formiranje kulturnog saveta za unapređenje kulturnih aktivnosti manjina, publiciranje časopisa na Urdu jeziku jednom mesečno, formiranje dobrotvornog fonda za pomoć siromašnima iz manjinskih zajednica, stvaranje stipendijskog fonda za studente iz redova manjina na federalnom i provincialnom nivou, formiranje okružnih manjinskih komiteta i održavanje povremenih sastanaka tih komiteta, koji bi se bavili svakodnevnim problemima manjina.

U izveštaju Indije ne spominje se jugoslovenski predlog Deklaracije; međutim, opširno se obrazlažu stavovi Indije i instrumenti njezinog zakonodavstva koji se odnose na manjine, kaste i plemena. Što se tiče manjina, posebnu zaštitu verskim, jezičkim i kulturnim manjinama garantuje Ustav Indije: »Prava manjina zaštićena su opštim pravima, koja važe za sve građane, i posebnim odredbama«. U tom okviru obezbeđena je i zaštita religije, jezika i kulture manjinskih grupa. Prema članu 29 (I), manjine imaju pravo na očuvanje svog jezika, pisma i kulture, a prema članu 30 (I) imaju pravo na formiranje i unapređenje obrazovnih institucija po svom izboru. Nadzor nad ostvarivanjem tih prava poveren je Vrhovnom sudu, koji zastupa sledeće stanovište: »Manjine su isto tako kao i većina deca ove zemlje i stoga treba obezbediti da se ne učini ništa, što bi moglo manjinama oduzeti njihov osećaj pripadnosti, bezbednosti, svest o jednakosti i uverenje da su očuvanje njihove religije, kulture, jezika i pisma, kao i zaštita njihovih obrazovnih ustanova osnovno pravo, garantovano ustavom«.

Za razvoj modernih indijskih jezika i centralna vlada daje finansijsku pomoć. Tu pomoć mogu dobiti organizacije, koje publikuju enciklopedije, rečnike, učbenike i naučne publikacije. Materijalna pomoć daje se i za održavanje literarnih susreta, izložbi i seminara, namenjenih razvijanju indijskih jezika. Posebna se sredstva daju vladama pojedinih država za publiciranje univerzitetskih učbenika na regionalnim jezicima, a poseban odbor formiran je za objavljivanje obrazovne literature na Urdu i Šindhi jeziku.

Finska smatra da jugoslovenski Predlog Deklaracije sadrži najosnovnije elemente, koje bi trebalo uključiti u konačni oblik deklaracije o pravima osoba koje pripadaju etničkim, verskim i jezičkim manjinama. Zaustavlja se kod problema otklanjanja *de facto* diskriminacije, što se prema pogledima finske vlade može postići obrazovanjem u duhu razumevanja među narodima. Prema njenom mišljenju to je neophodan korak na putu ka stvaranju pluralističkog društva u kojem će se na raznolikosti gledati sa pozitivne strane, smatrajući ih vrednostima i zajedničkim dobrom koje doprinosi bogaćenju društva i u kojem su sve manjine ne samo prihvaćene nego i poštovane.

Ad/3 Sa tekstom jugoslovenskog predloga Deklaracije slažu se uz izvesne dopune, napomene i predloge i u pogledu kulturnih prava i očuvanja etničkih karakteristika sledeće države: Savezna Republika Nemačka, Nemačka Demokratska Republika, Norveška, Španija, Velika Britanija, Egipat, Republika Mali, Barbados, Panama i Australija.

Savezna Republika Nemačka podvlači da član 3 predloga Deklaracije prevazilazi klasične pravne garancije o manjinama time što od država ne zahteva samo obezbeđenje osnovnih sloboda njihovim pripadnicima, već i konkretne akcije i mere koje će manjinama omogućiti da slobodno izražavaju svoje karakteristike, razvijaju svoju kulturu, obrazovanje, jezik itd. Prema njezinom mišljenju to bi mogla biti osnova za efektivno poboljšanje i za pojedince. Naime ona smatra, da: »Napore treba usmeriti ka boljoj zaštiti osnovnih prava pojedinaca koji pripadaju manjinama«. U tekstu se dalje upozorava da pravo na uživanje »pune jednakosti« s obzirom na ostalo stanovništvo, koje garantuje član 1 »treba uzimati u povezanosti sa članom 3«. Da bi se sprečio nesporazum treba potražiti tekst koji bi pravio razliku između zahteva manjine za nediskriminacijom i ravnopravnošću uopšte i njezinim zahtevom za posebnim manjinskim pravima, kao što je to učinjeno u međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima (cf. članovi 2 i 26 kao i član 27).

Uz podršku posebnim merama koje su potrebne da bi manjine mogle nesmetano razvijati svoje kulture i etničke karakteristike, SR Nemačka spominje svoj finansijski udeo u svrhu razvoja danske manjine u Šlezving-Holštajnu i ujedno se ograđuje napomenom, da: »pitanje obima koji bi bio nametnut državama u pogledu preduzimanja tih mera zahteva pomno razmatranje«.

Nemačka Demokratska Republika u pogledu istih mera traži da se zahtev za osiguranjem tih mera sa strane država sadržinski svakako zadrži, ali u preciznije razrađenom obliku.

Norveška traži da se u članu 3, kao i u drugim članovima, doda izraz »indigenous peoples as collectives«, i da se dodaju dve tačke: jedna o pravima žena, a druga o pravima psihički i fizički deprivirane dece iz tih grupa. Uz to norveška vlada predlaže nov član o jednakim pravima domorodnih grupa na obrazovanje, usposobljavanje za poziv i pristup ka informacijama. Pored toga predlaže i novu tačku 3 člana 5 koja bi glasila: »Da bi osigurala očuvanje, razvoj i izražavanje manjinskih i domorodačkih kultura države treba da u suradnji sa odnosnim međunarodnim organizacijama potstiču istraživanja o uslovima života i domorodnih grupa, o kulturnom pluralizmu i kulturnim promenama«.

Španija nije dala neke konkretne primedbe na tekst predloga Deklaracije, već je sebi rezervisala pravo da svoje primedbe da nakon usvajanja španskog Ustava, koji će sadržati i odredbe o »zaštiti i unapređenju kulturnih i jezičkih karakteristika španskih istorijskih zajednica«.

Velika Britanija, međutim, smatra stvaranje posebnih prava za posebne grupe nepoželjnim, jer mogu stvoriti prepreke razumevanju. U nekim primerima prava

manjina mogu biti čak i u konfliktu sa pravima većine. Stoga Velika Britanija traži da se prva tri člana predloga Deklaracije podrobnije definišu, kako bi bilo jasno šta praktično treba da »pokriju«. Što se tiče konkretno člana 3 predloga Deklaracije, Velika Britanija postavlja pitanje: »Ko treba da poduzme mere o kojima se govori?«.

U daljem tekstu daju se primeri kako Velika Britanija podržava vlastitu inicijativu manjinskih grupa da očuvaju svoj jezik i kulturu, a posebno se spominje zadovoljavanje potreba obrazovanja Cigana i drugih nomada.

Egipat konstatuje da predlog Deklaracije nije u suprotnosti sa egipatskim zakonodavstvom, a na kulturna prava i razvoj etničkih karakteristika manjina posebno se ne osvrće.

Mali predlaže novu formulaciju člana 3. Ona bi trebala da glasi: »U svrhu realizacije uslova pune jednakosti u celovitom razvoju manjina, kako kao kolektivita tako i kao pojedinaca koji su njihovi članovi, države članice i Organizacija pozivaju se da preduzmu konkretne mere koje će manjinama omogućiti slobodno izražavanje njihovih osobenosti, razvijanje njihove kulture, obrazovanja, jezika, tradicije i običaja, i učestvovanje, na potpuno ravnopravnim osnovama, u socijalnom, ekonomskom i političkom životu zemlje u kojoj žive«.

Uz načelnu podršku predlogu Deklaracije Barbados podvlači da njegov Ustav daje pravo svim manjinama da poduzmu bilo kakve mere koje će im omogućiti da izraze i razvijaju svoje karakteristike, tradicije i običaje i da slobodno mogu, ako to žele, na ravnopravnoj osnovi učestvovati u kulturnom, socijalnom, ekonomskom i političkom životu zemlje.

Panama smatra, da bi pojedine odredbe njezinog Ustava mogle poslužiti kao podloga za diskusiju o deklaraciji o pravima manjina. O razvoju kultura i etničkih karakteristika govori član 85 Ustava Paname. Prema njemu »država priznaje i poštuje etnički identitet nacionalnih domorodnih zajednica; realizovaće programe za razvoj materijalnih, socijalnih i duhovnih vrednosti njihovih pojedinačnih kultura. Formiraće ustanove za studije, očuvanje i upoznavanje takvih zajednica i njihovih jezika, za unapređivanje njihovog svestranog razvitka kao ljudskih grupa«. U članu 102 »država se obavezuje da će obezbediti obrazovne i nastavne programe za domorodne grupe, koje imaju vlastiti kulturni uzorak da bi im omogućila učešće u građanskim poslovima«.

Prema mišljenju Australije član 3 jugoslovenskog predloga Deklaracije sadrži dalekosežniji zahtev za afirmativnom akcijom nego član 27 Međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima; međutim smatra se da tekst nije dovoljno jasan, pa će Australija blagovremeno predložiti jasniju formulaciju.

IV.

Iako je broj država koje su dale primedbe na jugoslovenski predlog Deklaracije previše mali da bi se na osnovu njihovih odgovora moglo napraviti uopštena analiza, ipak možemo izvući neke zaključke u pogledu odnosa do problematike manjina i u pogledu odnosa prema potrebi da se na međunarodno-pravnom nivou usvoji instrumenat, koji bi bio izričito namenjen zaštiti nacionalnih, etničkih, verskih i jezičkih manjina.

Ako uzmemo u obzir i odgovore onih vlada koje se nisu izričito opredelile za jugoslovenski predlog Deklaracije, već na prvi pogled možemo ustanoviti da praktično sve države u davanju primedbi na član 3 deklaracije, polaze od vlastitih rešenja na unutrašnje-pravnom nivou. Kroz prikaz odredbi o manjinama, njihovom kulturnom razvoju i zaštiti etničkih karakteristika, moguće je razabrati i odnos i razumevanje vlada prema potrebama manjina. U tom pogledu među pojedinim regionima sveta nisu zapažene veće razlike: u nekim zemljama Evrope, kao i u

zemljama drugih regiona sveta postoji tendencija da se izbegnu obaveze prema manjinama; odnosno, ispoljava se nerazumevanje problematike manjina (cf. Velika Britanija, Barbados).

Međutim, u većini odgovora vlada koje su zauzele pozitivan stav prema Deklaraciji i prema potrebi da se manjinama garantuje pravo na razvoj njihove kulture i etničkih karakteristika, odražava se težnja da se u okviru međunarodne zajednice prihvati univerzalan dokument, prihvatljiv za sve, a koji bi ujedno omogućivao i specifična rešenja (npr. pitanje domorodnih grupa). Uz to valja podvući i sugestije vlada koje traže još izričitiije afirmativne mere sa strane država u svrhu unapređenja kulture i etničkih karakteristika manjina od predloženih u jugoslovenskom predlogu Deklaracije.

Summary

THE RIGHT TO THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND OTHER ETHNIC CHARACTERISTICS OF NATIONAL, ETHNIC AND LINGUISTIC MINORITIES

Albina Nečak-Lük

The report comprises the analysis of the contents and extent of the right to express national characteristics and to develop culture, traditions, and customs of national minorities, as it is set out in the previous instruments of UNO, of UNESCO and other international organisations and as this right is understood by the parties of UNO when analysing points of view and conditions in their own states.

The universal viewpoint of the right on the development of cultural and other ethnic characteristics of minorities has been discussed as well as some special views that are worth considering during further work on the Yugoslav draft Declaration on minorities in UNO. This presentation is based on the present studies on the international protection of minorities within UNO and non-discrimination of national, ethnic, linguistic, and religious minorities in individual fields of development of their characteristics as well as their partaking in the cultural and social life of the state they live in.